

De la „Mitrea Cocor“ la „Nicoară Potcoavă“

Activitatea de după 1948 a citorva autori de primă mărime exprimă tendința generală a sincronizării prozei noastre la un nou ideal literar.

Din punctul acesta de vedere, evoluția lui Mihail Sadoveanu este dintre cele mai caracteristice. După *Păuna Mică* (1948), o utopie fără legătură cu evenimentele ce modificau epoca, apare în 1949 romanul *Mitrea Cocor*, fiind primit cu vii și unanime elogii. Dind dovada unei vitalități ieșite din comun, Sadoveanu susținea cu energie marile idei ale momentului istoric, scriind o carte ce ocupă în ansamblul creației sale o poziție inedită.

Astăzi se vorbește tot mai rar de *Mitrea Cocor*, imediat după apariție însă, romanul a cunoscut un deosebit succes, fiind tradus în numeroase limbi și obținând chiar distincții internaționale. Schematismul pe care critica l-a reproșat constant romanului în ultimii zece ani este real. Cînt însă fără prejudecăți devenite uzuale în comentariile care nu pot să se refere la acei ani literari fără ironii, *Mitrea Cocor* dovedește multe dintre calitățile esențiale ale prozei lui Sadoveanu.

Istorisirea despre țărănul din Lunca Dunării, care după o tinerțe plină de privațiuni merge în război, cade prizonier și apoi se întoarce în satul natal și face dreptate, înfăptuind reforma agrară și pedepsind simbolic pe oprimatorii locali este de fapt un basm localizat. Consecvent structurii sale de povestitor, marele prozator nu a ambiționat să construiască conflictul și caracterele unei scrieri realiste. Toate aparițiile sint elemente ale unei povestiri cu tilc despre pedepsirea unor oameni, care reprezentau o organizație politică inacceptabilă. Avind în vedere un anumit context istoric, Sadoveanu a imprimat structurii de basm valențele unei parabole politice. Astfel se explică succesul real al romanului imediat după apariție. *Mitrea Cocor* era un fel de „reportaj fictiv“ și slujea pe deplin dezideratele politice ale epocii.

Citită astăzi, cartea școchează prin naivitate. *Mitrea*, iubita lui, nașa acesteia (care joacă rolul zânei binevoitoare din basme), cei doi oprimatori, alte personaje legate de evoluția lui *Mitrea* pe front și în prizonierat sint apariții convenționale, ce reprezintă fără nici un dubiu principiul bine-lui și pe cel al răului, adaptate la un context istoric anumit. Geniul lingvistic al lui Sadoveanu dă însă acestui basm despre înfrîngerea răului o savoare specială. *Mitrea Cocor* este, în felul acesta, o povestire sterilizată de orice ingerință care ar putea să tulbure mecanica simplă a parabolei, o poveste scrisă parcă pentru copii, ad usum delphini. Contradicția dintre calitățile fundamentale ale stilului de povestitor al lui Sadoveanu și necesitatea înfățișării unor evenimente senzaționale este de citeva ori frapantă. Un exemplu este scena care înfățișează retragerea armatelor fasciste. Relatarea sadoveniană, de o lentoare specifică este violentată din interior. Efectele sint neașteptate, dar nu dezagreabile.

Mitrea Cocor este o parabolă despre evoluția justițiară a unui țărăn exemplar, prin care cel mai mare prozator român în viață opta pentru dezideratele progresiste ale momentului și influența într-un sens clar evoluția prozei noastre.

Un an mai tirziu apare romanul *Nada florilor*, în care Sadoveanu prelucreează *Impărăția apelor* (1928). De data aceasta, întâmplările relatate au loc în 1888, modificările operate de către autor augmentînd elementele de realism social.

Deși *Mitrea Cocor* cunoscuse un mare succes imediat după apariției, iar *Nada florilor* concretizează destul de vizibil intenția prozatorului de a ieși din atemporalitatea muzical-moralistă a povestirii, Sadoveanu își va fi dat seama că cele două încercări nu sint suficiente de convingătoare. Astfel a apărut în 1952 *Nicoară Potcoavă*, roman ce poate fi situat cu deplină îndreptățire la nivelul celor mai bune cărți precedente ale lui Sadoveanu și care constituie o variantă mult ameliorată a uneia dintre primele cărți ale marelui povestitor: *Șoimii* (1904).

O lectură paralelă a celor două cărți, pe care le desparte nu numai o jumătate de veac, ci și aproape întreaga artă a lui Sadoveanu, este interesantă nu doar pentru stabilirea elementelor concrete ale evoluției, dar și pentru urmărirea felului în care marele prozator se situează față de noul ideal literar.

Șoimii este o relatare romantică, lipsită de pretenții. Personajele au o singură dimensiune, conflictele sint simple, citeva elemente convenționale de decor sint folosite fără vreo deosebită știință a nuanțelor. O parte dintre personaje sint iluminate de un soare aflat la zenit, restul se află într-un întineric total. *Nicoară Potcoavă* este animat doar de dorința de a se răzbinda pe cei care puseseră la cale pieirea lui Ion Vodă, fratele său. Evoluția sa este mai mult aceea a unui aventurier, iar sfîrșitul cărții nu înseamnă decit încheierea unei istorisiri senzaționale. Stilul destul de incolor prevestește foarte vag marea literatură sadoveniană de mai tirziu. Mecanica întâmplărilor ocupă locul central în atenția prozatorului, cartea fiind un text destinat unei lecturi naive.

Toate aceste neajunsuri sint absente în *Nicoară Potcoavă*, unde Sadoveanu reușește să atîngă o cu totul altă altitudine. Personajul principal nu mai este un aventurier ale cărui sentimente și acțiuni sint convenționale, ci reprezintă un simbol al aspirațiilor populare. *Nicoară* este „un vis al roadelor“, dar nu numai atît. Din militarul curajos și „neguros“ în stil romantic din *Șoimii*, el se transformă într-un om politic luminat, avînd cultură umanistă, care înțelege ansamblul evenimentelor și direcția în care acestea evoluează. În acest sens trebuie privite și deosebirile ce apar între cele două variante ale conflictului dintre pasiune și datorie, pe care fratele lui Ion Vodă îl trăiește. În *Șoimii*, dubitațiile amoroase ale eroului sint amplificate romantic, în cea dea doua carte, însă, *Nicoară* acționează mai ales purtat de un esențial sentiment al apartenenței la interesele celor mulți. Fără să fie posedatul mesianic al unei singure idei, domnul acționează tot timpul avînd convingerea că îndeplinește o misiune esențială, față de care viața sa de om individual este lipsită de importanță. În același sens trebuie înțeleasă și renunțarea sa finală la tronul Moldovei. Părăsind conducerea țării, *Nicoară* nu cedează unui impuls depresiv de moment, ci reintră în dimensiunea de legendă din care ieșise pentru a repara trădarea căreia îi căzuse victimă fratele său. Propunînd acest final povestirii sale, Sadoveanu dă dovada unei intuiții excepționale: *Nicoară Potcoavă* capătă definitiv statutul unui mit al dreptății și lui i se potrivește foarte exact remarcă referitoare la Ion Vodă: „— Să știți domniile voastre că Ion Vodă a fost dintre acei viteji care ies rar în lume și apoi îi pomenesc în veac noroadele“. Căutarea de valori autentice, caracteristică a romanului din toate timpurile, se încheie printr-o statuare mitică. Și alte personaje din roman participă la obținerea unei structuri de basm exemplar. Presvitera Olimpiada (a cărei apariție de aristocrată dacă a fost comentată elogios de Tudor Vianu) are, la rîndul ei, un prototip în *Șoimii*. Deosebirea e însă esențială. Tămăduitoarea din *Șoimii* era o bătrînă de la țară. Presvitera este însă un fel de geniu al pămîntului: „In cerdacul înălțat pe două trepte, presvitera Olimpiada stă departe în strai sur și broboadă neagră. Era uscată și subțirică, privind drept cu ochi ce păreau rotunzi și soarele îi incundă frumusețea anilor ei tirzii“. Este o „Sfîntă Vineri“, păstrătoare a secretelor tradiționale. *Petrea Ginj*, precum și toți ceilalți care îl sprijină pe *Nicoară*, sint construiți în același fel.

O serie de alte caracteristici ale romanului atestă dorința lui Sadoveanu de a depăși, într-un fel anumit, literatura pe care o scrisese pînă atunci: dizertații despre datoriiile individului față de societate și despre egalitatea între reprezentanții diferitelor naționalități, renunțarea la felul idilic în care erau înfățișate în *Șoimii* relațiile dintre boieri și țărani, introducerea unei scene, ce pare a fi inspirată din celebra pedepsire de către popor a vornicului Moțoc din *Alexandru Lăpușneanu* de Neștăruț. Toate acestea atestă faptul că scriitorul a scris povestirea convins că literatura trebuie să devină, pînă la un punct, altceva decit ceea ce fusese pînă atunci. Rezultatul este, după cum s-a văzut, construirea unei mitologii a dreptății, dar și recurgerea la citeva divagații de tip eseistic, ce sprijină retoric ideile mari ale epocii.

Voicu BUGARIU

CA INTR-O APĂ LIMPEDE...

În tot ce sint și-a-ncremenit iubirea,
Ca pulberea astrală-n minereu!
De-ar fi să mă zdrobească despărțirea,
Și în fărîme-am fi tot tu și eu...

Te-aștept, impletitură de ecouri,
Ce între iapfe oscilezi, și stări.
Te-ai risipit, un nor de-argint spre nouri,
Ce se sîfîște să se-ntoarcă-n mări.

Cum să te strîi? Inșingurării mele
Ar fi zadarnic să-i mai caut glas,
Cînd îmi exiști, chiar de-ai plecat. Fidele
Doar clipele tri-teții mi-au rămas.

Ce transparență-i astăzi în natură!
Privirile nu se opresc, ci trec...
În puritatea vastă și matură,
Ca într-o apă limpede mă-inec.

Ah, noul! Cum trebuie și poate
Să se întoarcă-n mări ca-ntr-un destin!
Există un cîntec: răsfîrit în toate,
De cînd te-ai dus, și-a-așpit pușin.

ÎN LEGĂNARE

Cad frunzele, se alipesc de lut,
Lin amintînd cum moare un sărut.
Prin universul galben și defunct,
Se leagănă spre nevăzutul punct.

În aerul lasciv de melancolic
Schifează cite-un zîmbet diabolic.

Anume parcă, spre-a-mi trezi în gînd
Năluca unei șoapte: „Pe curînd!“

Trec frunzele... Sfîrșit, ori început?
Se-adună cerul tot într-un sărut.

C. D. ZELETIN

MAREA

Nimic mai adevărat, decit marea
Și țărnul ca o inimă de poet —
Pe aici au trecut toate corăbiile lumii
Aici au rămas toate cîntecele pămîntului —
Desigur, e timpul să încerc ceva simplu
Ca o rugăciune sau ca un vers
Eu, care mă plimb cu vîntul în cămașă
Urmărind aripile întinse ale pescărușilor —
Dar, ce să spui cînd plaja e pustie
Și cînd pleoapele sint lipite cu sare
Și cînd în urmă toamna face semne din frunze
Și din frunze pleacă, pleacă și pleacă
o dansatoare.

Corneliu ANTONIU

DACĂ DREPT ÎȚI TRĂIEȘTI VIAȚA

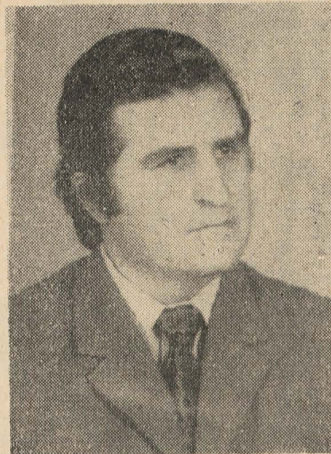
Dim ce în ce mai multe amintiri cu morți,
semn neîndoielnic
al trecerii într-o vîrstă înce tă.
Un zeu necunoscut îmi șoptește-n ureche:
dacă drept îți trăiești viața
mergi fără teamă,
nici o jignire nu e în stare
să te atingă.
Vorbe.

PASTEL

Pădurea neclintită. Prin ramuri goale
lumina se prelinge fără vlagă.
Mă simt departe și uitat de lume
și, oricît ar părea de bizar,
îmi vine să-mi scot pălăria
și să spun, înclinîndu-mă,
bună ziua
căprioarei
care trece grațioasă către iarnă.

Sergiu ADAM

ION ALEX. ANGHELUȘ

DESPRE

CARACTERUL MEU TRECĂTOR

Eu nu vreau să fiu nemuritor!
Nemurirea e suficiență pentru țară.
Eu trebuie să mor în frunze, în flori,
în pietrele neînțelese,
în miunile niciodată sărutate,
în unelte.

Aceasta e ursula unui om:
să mor să mă amestec în toate.
Să nu se mai știe nimic din ochii aprinși,
de limba care a rostît cuvîntul,
de piciorul care a străbătut cărările.

Eu sint numai acest pămînt,
sint numai forța lui de a rămîne.

Depune-se vremea peste os,
să rămîn numai o cută
în istoria neamului!

ORPHEU I

veniți și ascultați cele mai
simple cuvinte, lamura lor fără
podoabe, ovăzul acesta de vorbe
înflorînd în lanuri limpezi!

ne vom întîlni cu acest fiu al
Traciei; priviți-i pletele mari,
lăsate pe umeri; elinii le-ar fi
vrut brune; trece îngîlnînd
cîntecele birfite de-alceu;
el ursește pe noi născuți din
oamenii morții; și cum s-ar putea
altfel; veșnicia oamenilor e mai
ales sub pămînt; ce creangă-nlorită,
de timp nu se scatură?

vom rosti împreună cu Ibycos:
— fermecătorul! și ne vom lăsa
biruiți de glasul său; vom dormi
cîncizeci de ani, trăgînd liniștit
la galere: cită a asiata ne rîlmează
trasul la ramă; vînt bun
muritori!

FANTASIE I

mă vedeam în polis trecînd
pe lingă gardurile vii; indemnat
de o silă acoperită priveam cum
se duc patricienii la baie; se simțea
de departe disprețul lor pentru plebe;
ca un făcut —
tocmai atunci ieșeau curtezanele
la plimbare; arătau pulpele
de o simetrie perfectă; parumuri
orientale se răspîndeau pînă departe;
n-aș fi notat atari amănunte,
dacă-n ziua aceea nu s-ar fi-ntîmplat
cele relatate de Aristokles, nu cel cu
fruntea lată, ci un altul, al cărui
tată era medic, iar mama lui se stînese
în chinuri cumplite, la venirea pe lume
a fătului;
apăruse pe ceruri o corabie
albă, strălucind asemenea soarelui
într-o zi palidă, dar străvezie; apoi se
preschimbă în disc roșu sîngeriu; în sfîrșit,
fugi alunecată de-o boare, prefăcîndu-se
într-un măr verde-albastru; toate aici
sint întocmai ca-n Aristokles,
însă el preocupat de o tinăra dansatoare,
n-a observat cum adunați lingă gardul
viu al grădini: lui Akademos, mai marii
cetății tremurau ca vita de vie; încă o dovadă
că nu toți cei dăruți de zei
se comportă asemenea zeilor!

PRECUM UN MÎNZ

Se duc cocorii stînși prin toamne reci
și eu ți-aduc la poartă într-o mină
inima mea uitată într-un beci
de astă-vară adormită pînă...

Hai, i-o! s-ar putea să-ți prindă bine,
deși e incomodă și bolnavă.
Plutește-abia prin ceață fără slavă,
îndrăgostită de suave ține.

Singura ei putere e pădurea
în care se va-ntoarce printre frunză;
învăluită-n doruri ca-ntr-o pînză,
iubînd pămîntul, liniștea, securea.

...Și n-o primește nimeni. Si se poartă
prin timpul nostru-nfierbîntat și sprinten
precum un minz însingurat de nînten,
uitat, într-o părere, lingă poartă.

LEGĂMÎNT

Să mi se usuce ramurile, cînd toamna
devastează viile roșcate,
să-mi cadă păsările din ramuri
și să mi se usuce rădăcinile toate;
să-mi putrezească trunchiul noduros în humă
și să se stingă seva mea amară —
de voi putea trăi fără speranță
și fără dragoste de neam și țară!

ION LOTREANU

BALADĂ PENTRU DOUA REGINE

Regina Maud și regina Mary
Au țări de gheață către Polul Sud;
Le scinteiază numele pe hartă
Ca vechi agraie prinse-n părul ud.

Ce le lipsea reginelor în viață
De-au vrut să-și scrie numele pe ger?
Privesc cu teamă slovele-n atlaste
Și simt că-ngheață stele pe cer.

Regina Maud și regina Mary
Simțeau, copile fiind, că vor muri.
Se adinceau regatele-n uitare
Cum se consumă scumpele făclii...

Cresc ierburi sănătoase către soare
Din cei immormințați flămînzi și goi —
Le pun urmașii numele pe-o piatră.
Reginele s-au iscalit pe-un sloi!

Trag ciini în hamuri sănii pe troiene,
În urma tălpii semnul e umil.
Aleargă echipajele prin noapte
Și hamul arde-n miini ca un fiitil.

Mai iute! Ies inotători din vad,
Conture albe le sclipesc pe buze;
Pășesc apoi nehotărîți, sîfoși,
Pe-o vale pardosită cu meduze;

Alunecă pe schiuri de argint,
Coboară ca zăpezile din munți,
Și cînd ajung, aerieni, pe-un deal
Schiorii sint ca luna de cîruntți!

Regina Maud și regina Mary
Au cruci de gheață, albe, pe mormint...
O, soarele se uită spre inscripții
Strălucitor, indiferent și sfînt;

Încinsă, se topește forma crucii,
Sub flori, la rădăcini, se face zi:
Trec păsări albe peste citimțire
Și nu mai au pe ce se odihni!

Regina Maud și regina Mary
Au țări de gheață înspre Polul Sud.
Le scinteiază numele pe hartă
Ca scumpe-agraie prinse-n părul ud.

DE LA O VREME

De la o vreme mă decoloram
ca sufletul pădurilor în iarnă —
și nori necunoscuți se adunau
pe chipul meu zăpezile să-și cearnă.

Cădea de pe mesteceni var nestins
ca un îngheț sau ca o renunțare,
ca ploaia de petale cînd rodesc
împerecheri de fluturi pe sub soare...

Și te-am văzut, în vis, înaintînd
spre templul scufundat pe jumătate,
să-mi dăruiești din boarea ce făptura
de-a lungul și de-a latul țî-o străbate!

O, fața apei tremură aprins
sub raza stelei care o împunge...
Izvoare decăzînd secret din munți
prin noapte îmi șoptesc că vei ajunge.

TEATRU ÎN AER LIBER

Se lupta pe-un cîmp, sub ochii mei,
Arta cu morala. Cum se luptă
Floarea pură cu mirosul ei,
Sau o zare cu-o aripă ruptă...

Cine va învinge? Teiul sfînt
Ar pieri sub avalanșe triste.
Prin petale bîntuie un vînt —
Lenevesc parfumuri în batiste.

Ard făclii suave în pistol,
Gerul pune stele în stamine.
Pe o floare-un iluturc umil:
Ca un semn pe litere latine.

Pe mirosuri cerul uneori
Lasă din înalt o climă blindă —
Crește-un crin pe scocul unei mori,
Umbra lunii tremură în undă.